

Bevezető

Egy véget nem érő kutatás egyik fejezetére teszek most pontot. Húsz évvel korábban érdeklődésemet a téma iránt az a kíváncsiság indította el, hogy szerettem volna megérteni Kézdivásárhely lakónegyedének társadalmi mechanizmusát. Hamar kiderült, hogy erre csak akkor lehet válaszokat találni, ha már tudjuk, hogy mihez viszonyíthatunk. Annak ellenére, hogy Incze Lászlónak köszönhetően álltak már rendelkezésünkre helytörténeti tanulmányok, még mindig nem volt minden kérdésre válasz. A kutatás során sikerült néhányat megválaszolni, de az egyre jobban szerteágazó téma azzal az hiányérzéssel járt, hogy soha nem lehet a végére járni a kérdéseknek. Például a lakónegyedi társadalomról továbbra sem tudok többet, mint a kérdés felvetése idején.

Közel 15 éve arra keresem a választ, hogy a polgárosodás hogyan bontakozott ki Kézdivásárhelyen a 18. század elejétől kezdődően, majd a hosszú 19. század idején és a 20. század első felében. Habár az első világháború előbb csak megszakította, majd hosszabb időre elnapolta a város urbanizációját, a településben számos polgári élet- és kulturális minta még tovább élt egészen 1944-ig. A hazai kommunista hatalom 1945 után ebben a székely városban is erőszakos eszközökkel rombolta le a polgári társadalmat, a korábbi gazdasági és kulturális életet. A legtöbb kelet-európai városi településhez hasonlóan, Kézdivásárhely is csak 45 éves kényszerszünet után, az 1989-es rendszerváltozást követő évtizedekben tudott újra a demokratizálódás, a polgárosodás, a modernizáció és az organikus urbanizáció útjára térni.

Külön hangsúlyt fektetek annak vizsgálatára és bemutatására, hogy a különböző makrofolyamatok (1764-es militarizálás, 1848-as forradalom, 1867-es kiegyezés, első világháború, impériumváltás stb.) milyen hatást gyakoroltak e székelyföldi kisváros demográfiai szerkezetére, társadalmára, belső intézményeire, kultúrájára és térhasználatára.

Kutatásaim kezdetén Kézdivásárhely 18–19. századi urbanizációját, valamint annak társadalmi és kulturális hatásait vizsgáltam. A rendelkezésemre álló írott források azt tükrözték, hogy az 1764-es madéfalvi veszedelmet követő erőszakos militarizációnak, paradox módon, itt Kézdivásárhelyt számos pozitív hatása volt. A katonai intézmények és struktúrák kiépítésével egyidőben, a 18. század során újabb és újabb olyan külső csoportok, családok és egyének érkeztek Kézdivásárhelyre, akik egyértelműen felvállalták a polgári értékrendet, tudatosan közvetítették annak legújabb, közép-európai elemeit. Ez a folyamat tovább folytatódott a 19. század első harmadában is, majd ideiglenesen felfüggesztődött az 1848–49-es események idején, valamint az önkényuralom korában.

A település urbanizációjának és polgárosodásának leglátványosabb fellendülése az 1867-es kiegyezést követő évtizedekben kezdődött. Kötetemben hangsúlyosan fog-

lalkozom a 19–20. századok fordulóján kibontakozó polgári átalakulással, valamint annak társadalmi és kulturális hatásaival. Az első világháború eseményei előbb csak megszakították ezt a nagyon ígéretesnek tűnő fejlődést, majd az 1920-at követő impériumváltás már gyökeresen új politikai, társadalmi, nemzeti és kisebbségi viszonyokat, kontextust eredményezett ebben a székely kisvárosban is. Habár a budapesti hatalom a második bécsi döntés (1940) után a vidék gyors felzárkóztatását tervezte, a világháború eseményei megakadályozták annak kivitelezését, megvalósulását. Majd 1945 után itt is olyan sztálinista típusú, totalitárius jellegű, kommunista hatalom rendezkedett be, mely alapjaiban elutasította a polgári értékeket és életmintákat. Éppen ezért a kutatás során csak a második világháború végéig vizsgálom a város urbanizációját, s majd egy újabb, jövőbeli kutatás keretében fogom elemezni és értelmezni a szocialista korszakban erőszakos eszközökkel megvalósított modernizáció demográfiai, társadalmi és kulturális hatásait.

A kutatásomat az évek során többen segítették, amiért köszönettel tartozom mindannyiuknak. A múzeumi alkalmazásomat követően Incze László és Szabó Judit voltak azok, akik biztattak és támogattak a továbbtanulásban, valamint segítettek ráirányítani figyelmemet Kézdivásárhely múltjának vizsgálatára. Társadalomnéprajzi, majd kulturális antropológiai érdeklődésemet két tanáromnak köszönhetem. A középiskolai tanulmányaim kezdetén Pozsony Ferenc lett a magyartanárom, aki az 1980-as évek első felében egy olyan világot nyitott meg előttem, amit a tankönyvekből nem lehetett megismerni. A négy év alatt szervezett kulturális műsorokon és főleg a közös kirándulásokon szerzett ismeretek az iskolai évek után több mint tíz évvel kezdtek érthetővé válni, amikor Pozsony Ferenc javaslatára a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem néprajz szakán elkezdtem egyetemi tanulmányaimat. Az egyetemi évek alatt ismertem meg Kotics József tanár urat, aki elsősorban a társadalomnéprajz és kulturális antropológia irányába mozdította el érdeklődésemet. A szakmai és baráti kapcsolat mindkét tanárommal az évek során mindvégig megmaradt.

A tanulás és a kutatómunka megértő családi háttér nélkül aligha működik. Egyetemi éveim alatt édesanyám biztosította azt, hogy zavartalanul a tudománynak élhessek, amiért hálával és köszönettel tartozom neki. 18 éve feleségemnek, Erikának és a közben felcseperedő három gyermekemnek tartozom köszönettel, akiknek időnként el kell szenvedniük azt, hogy fizikailag ugyan jelen vagyok, de gondolataim máshol járnak. Ugyanakkor óriási segítség számomra, hogy feleségem szakmailag is támaszom. Ez a megértés és támogatás teszi lehetővé, hogy a tudományos munka része lehet az életemnek. Végezetül hálával gondolok az 1995-ben elhunyt édesapámra, aki sajnos nem lehetett részese annak a folyamatnak, amin az elmúlt évtizedekben keresztülmentem. Mivel többnyire azt hiányolta, hogy nem vagyok elég kitartó abban, amit időnként csinálok, halála után igyekeztem erre jobban odafigyelni.